

KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISHNING NAZARIY JIHATLARI

Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li

Qo'qon Universiteti Mustaqil Izlanuvchisi (PhD)

Email: boburturonboyev@gmail.com

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
<p>Qabul qilindi: 24-dekabr 2024-yil Tasdiqlandi: 26-dekabr 2024-yil Jurnal soni: 13 Maqola raqami: 5 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1015 KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS kichik tadbirkorlik subyektlari, soliq, soliq tartibi, soliqqa tortish, soliq prinsiplari.</p>	<p>Mazkur maqolada kichik tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortishning nazariy jihatlarini tahliliy ravishda o'rganilgan. Kichik biznes mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, uning barqaror rivojlanishi soliqqa tortish tizimi bilan bevosita bog'liq. Soliq yukining darajasi va uning shakllanish tamoyillari tadbirkorlikning hamda kichik biznesning iqtisodiy faoliyati rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatuvchi omillardan hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotda mavjud soliqqa tortish tizimlari, ularning samaradorligi va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri nazariy jihatdan o'rganiladi. Shuningdek, soliq yukini optimallashtirish, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish hamda tadbirkorlik subyektlari uchun shaffof soliq tizimlari bo'yicha ilg'or ilmiy-nazariy yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari kichik biznes uchun mukammal soliq strategiyalarini ishlab chiqish, soliqqa tortish tizimini takomillashtirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan hamda ilmiy asoslangan tavsiyalarni taqdim etishga xizmat qiladi.</p>

KIRISH. Kichik tadbirkorlik subyektlari har bir mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, ular yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsiyalarni rivojlantirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda katta ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, kichik biznesni soliqqa tortish tizimi adolatli, shaffof va samarali bo'lishi lozim. Soliqqa tortish tizimi tadbirkorlik muhitiga bevosita ta'sir ko'rsatadi va uning rivojlanish strategiyalarini tuzishda muhim omil hisoblanadi. Soliqqa tortish tizimi to'g'ri tashkil etilishi bilan kichik biznesning barqaror rivojlanishi va iqtisodiy o'sishga ulkan hissa qo'shishga erishish mumkin, aksincha holda esa yashirin iqtisodiyotning kengayishiga sabab bo'ladi.

Kichik tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortishning nazariy asoslarini o'rganish muhimligi shundaki, bu kelajakda eng maqbul soliqqa tortish tizimini ishlab chiqish imkonini beradi. Maqolada kichik biznes uchun mavjud soliq tizimlari, ularning samaradorligi va tadbirkorlik rivojlanishiga bevosita ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, soliq yukini kamaytirish va biznesni rag'batlantirish bo'yicha ilg'or yondashuvlar ko'rib chiqilib, optimal soliq strategiyalarini ishlab chiqish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

S.Abdullayev (2020) tomonidan yozilgan "O'zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlikni soliqqa tortish tizimini takomillashtirish yo'llari" nomli ilmiy ishda O'zbekistonning soliqqa tortish tizimi o'rganilgan va kichik biznes subyektlari uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lgan takliflar ishlab chiqilgan. Shuningdek, tadqiqotda mamlakatda mavjud soliqqa tortish mexanizmlari tahlil qilinib, ularning samaradorligi baholanadi. Muallif kichik tadbirkorlik subyektlari uchun soliqlarni to'lashda shaffof soliq tizimi kerakligini qayd etib, soliqqa tortish tizimining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini muhimligini ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Shuningdek, tadqiqotda kichik biznes uchun taqdim etilayotgan soliq imtiyozlari va ularning samaradorligi tahlil qilinadi. Xususan, soliq stavkalarining kichik biznes rivojlanishiga ta'siri va tadbirkorlarning soliqqalarga bo'lgan munosabati o'rganilgan. Muallifning fikriga ko'ra, soliqqa tortish mexanizmlari optimallashtirilmasa, bu tadbirkorlarni yashirin iqtisodiyotga kirib borishga undashi mumkin. Shu sababli, maqolada soliqqa tortish jarayonini optimallashtirish, soliqqlarni unifikatsiya qilish va soliq yukini maqbul darajada saqlash bo'yicha muhim tavsiyalar berilgan.

Bundan tashqari, tadqiqotda xalqaro tajriba tahlil qilinib, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik biznesni soliqqa tortish tamoyillari o'rganilgan. Muallifning ta'kidlashicha, O'zbekistonda tadbirkorlarni soliqqa tortish tizimini takomillashtirish orqali kichik biznes rivojlanishiga keng yo'l ochish mumkin. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, samarali soliq siyosati iqtisodiy o'sish va tadbirkorlik muhitini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi. Shu boisdan, muallif tomonidan soliqqa tortish tizimini liberallashtirish va soliqqlarni hisoblash tizimini soddalashtirish bo'yicha ilmiy tavsiyalar ilgari suriladi.

U.Karimov (2019) tomonidan yozilgan "Soliq siyosatining kichik biznes rivojlanishiga ta'siri" nomli ilmiy ishda kichik biznesning rivojlanishiga soliqqa tortish tizimining ta'siri atroflicha tahlil qilingan. Mamlakatimizdagi soliqqa tortish amaliyoti, kichik tadbirkorlik subyektlari uchun mavjud soliq imtiyozlari va ularning samaradorligi tahliliy ravishda o'rganilgan.

Shuningdek, tadqiqotda soliq yukining kichik biznes faoliyatiga ijobiy va salbiy ta'siri keng yoritilgan. Xususan, ortiqcha soliq yukining tadbirkorlarni yashirin iqtisodiyotga o'tishga undashi yoki soliqqlarning barqaror va adolatli tarzda belgilanishi kichik tadbirkorlik subyektlari rivojlanishi uchun muhim omil ekanini ta'kidlangan. Muallif kichik biznes uchun soliqqa tortishning muqobil usullarini taklif qilgan. O'zbekistonda kichik tadbirkorlik subyektlari uchun amalda qo'llanilayotgan soliq imtiyozlari va ularning samarasi natijalari tahlil qilinadi. Soliq siyosatini takomillashtirish uchun turli mamlakatlarning ilg'or tajribalari ham ko'rib chiqilib, O'zbekiston sharoitiga mos keladigan model ishlab chiqish bo'yicha fikrlar bildirilgan. Muallif kichik biznesni soliqqa tortish tizimini yanada optimallashtirish, soliqqlarni soddalashtirish va tadbirkorlar uchun qulay muhit yaratish soliq siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi.

Bird R. va Zolt E. (2014) tomonidan yozilgan ilmiy maqolada rivojlanayotgan davlatlarda kichik biznesni soliqqa tortish tamoyillari atroflicha tahlil qilingan. Mualliflar soliqqa tortish tizimining kichik biznes subyektlariga ta'siri, tadbirkorlik rivoji bilan bog'liq soliq siyosati hamda soliqqlarning yashirin iqtisodiyotga olib keluvchi omillari haqida batafsil fikr yuritadi. Tadqiqotda rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda kichik biznesning ahamiyati, ularning iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rnini va soliqqa tortish tizimining ular uchun qanday oqibatlariga olib kelishi o'rganilgan.

Tadqiqotda kichik tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish mexanizmlarining samaradorligini oshirish bo'yicha turli strategiyalar ko'rib chiqilgan. Muallif kichik biznes uchun soddalashtirilgan soliq tizimlarini ishlab chiqish, soliq imtiyozlarini taqdim etish va tadbirkorlikni rag'batlantirish bo'yicha ilg'or tajribalarni taklif etadilar. Xususan, rivojlanayotgan mamlakatlarda soliq yukini maqbul darajada ushlab turish va biznesning barqaror rivojlanishiga ko'maklashadigan soliq strategiyalarini ishlab chiqish muhimligi asoslab berilgan.

F.Schneider (2015) tadqiqotida kichik biznesni soliqqa tortishda yuzaga keladigan asosiy muammolar va ularni hal etish bo'yicha ilg'or xalqaro tajribalar keng yoritilgan. Muallifning fikriga ko'ra, soliq yukining ortib ketishi kichik biznes uchun qonuniy ravishda ishlashni qiyinlashtiradi va ularning norasmiy sektorga o'tish ehtimolini oshiradi. Shu boisdan, soliq siyosati shunday shakllantirilishi kerakki, u kichik biznes subyektlarini qonuniy faoliyat yuritishini rag'batlantirishi, soliq yukini optimallashtirilishi va yashirin iqtisodiyotga qarshi samarali kurash olishi kerakligi qayd etilgan.

Shuningdek, ushbu tadqiqotda turli davlatlarning soliq siyosati tahlil qilinib, qaysi soliq tizimlari kichik biznesni qonuniy iqtisodiy faoliyatga jalb qilishga yordam berishi, qaysilari esa aksincha, yashirin

iqtisodiyotning kengayishiga sabab bo'lishi mumkinligi tahlili qilingan. Schneider kichik biznesni soliqqa tortishda soddalashtirilgan soliq rejimlarining samaradorligini tahlil qiladi va soliq imtiyozlari, deklaratsiya jarayonlarini yengillashtirish kabi choralar kichik biznesni qonuniy riyoqa qilgan holda faoliyat olib borishga undaydigan muhim vosita bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Mazkur tadqiqot kichik tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, tadqiqotda sifat (qualitative) va miqdoriy (quantitative) usullar uyg'unlashgan holda qo'llanildi. Soliqqa tortish tizimining kichik biznes rivojlanishiga ta'siri, mavjud muammolar va ularni optimallashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish tadqiqotning asosiy maqsadini tashkil etadi.

Tadqiqotda tasviriy va tahliliy yondashuvlar qo'llanilib, kichik tadbirkorlikni soliqqa tortish bo'yicha milliy va xalqaro tajriba tahlil qilindi. Soliq siyosatining kichik biznesga ta'siri bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va statistik ma'lumotlar asosida tadqiqot olib boriladi.

Tadqiqot uchun to'plangan ma'lumotlar xalqaro miqyosda e'tirof etilgan tashkilotlar, jumladan Yevropa Ittifoqi statistika xizmati (Eurostat) hamda boshqa yirik tashkilotlarning statistik ma'lumotlar manbalaridan olindi. Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasi Davlat

soliq qo'mitasining rasmiy sayti (soliq.uz) va Davlat statistika agentligining rasmiy saytidan (stat.uz) mavzuga oid ma'lumotlar olinib, jadval va grafiklar ko'rinishida foydalanildi.

Shuningdek, ushbu tadqiqot kichik tadbirkorlik subyektlari uchun soliq siyosatini optimallashtirish, yashirin iqtisodiyotni kamaytirish va davlat budjetiga barqaror soliq tushumlarini ta'minlash bo'yicha ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari kichik biznesni rag'batlantiruvchi soliqqa tortish tizimini shakllantirishga oid tavsiyalarni ishlab chiqishda foydalanilishi mumkin. Shu bilan birga, tadqiqotda ilgari surilgan g'oyalar iqtisodiy siyosat yurituvchi davlat organlari va tadbirkorlik subyektlari uchun foydali hisoblanadi.

TADQIQOT NATIJALARI. Kichik biznes subyektlarining mamlakat iqtisodiyotiga qo'shayotgan hissasi bugungi kunda beqiyos hisoblanadi. Ishsizlik muammolarini hal etish, ayrim sohalarni bardavom rivojlantirish va makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning barqarorligini ta'minlashda ham katta ahamiyatga egadir. 1-jadval ma'lumotlaridan O'zbekiston Respublikasi va uning hududlarida kichik biznesning YAIMdagi ulushi 2020-2023 yillar davomida qanday o'zgarishlarga uchrangani aks ettirilgan. Ushbu ma'lumotlar hududiy iqtisodiy rivojlanish dinamikasini tahlil qilish va kichik tadbirkorlikning ahamiyatini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

1-jadval

Kichik tadbirkorlik subyektlarining O'zbekiston Respublikasi YAIM dagi ulushi.¹

№	Klassifikator	2020	2021	2022	2023
1	O'zbekiston Respublikasi	57,5	56,9	54,6	54,3
2	Qoraqalpog'iston Respublikasi	62,3	61,4	61,8	64,6
3	Andijon viloyati	72,7	74,6	69,6	68,6
4	Buxoro viloyati	76,6	77,1	74,1	72,5
5	Jizzax viloyati	84,1	81	78,7	75,3
6	Qashqadaryo viloyati	74,1	71,8	70	70,5
7	Navoiy viloyati	27,8	29,2	27,9	28,1
8	Namangan viloyati	76,3	76,2	74,7	74,3
9	Samarqand viloyati	75	74,3	70,8	72,3
10	Surxondaryo viloyati	78	78,4	77,9	77,4
11	Sirdaryo viloyati	73	71,2	67,8	65,9
12	Toshkent viloyati	52	48,2	49,4	52,2
13	Farg'ona viloyati	73,3	72,4	71,6	72,2
14	Xorazm viloyati	77,4	75,8	71,9	72,7
15	Toshkent shahri	53,6	51,1	51,2	51,7

Yuqoridagi jadval ma'lumotlar tahliliga ko'ra, O'zbekiston bo'yicha kichik tadbirkorlikning YAIMdagi ulushi 2020-yildan 2023-yilgacha kamaygan (57.5% dan 54.3% gacha). Bu kichik biznesning umumiy iqtisodiy ulushi pasayganini yoki yirik sanoatning o'sishi natijasida YAIM tarkibida ulushining kamayishini ko'rsatadi.

Jizzax, Surxondaryo, Andijon, Namangan va Buxoro viloyatlari kichik tadbirkorlikning YAIMdagi ulushi bo'yicha yetakchilar hisoblanishadi. Jizzax viloyatida bu ko'rsatkich 2020-yilda 84.1% bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda 75.3% gacha pasaygan. Navoiy viloyati barcha yillarda eng past ko'rsatkichga ega (27.8% – 28.1%). Bu hududda yirik sanoat korxonalarining ustunligi va kichik biznesning cheklanganligi bilan bog'liq holat hisoblanadi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi (62.3% dan 64.6% gacha) va Toshkent viloyati (48.2% dan 52.2% gacha) kichik biznes ulushining ortishi kuzatilgan hududlardan. Jizzax viloyati, Andijon va Buxoro viloyatlarida kichik tadbirkorlik ulushining kamayishi kuzatilgan.

Toshkent viloyatida 2021-yilda keskin pasayish (52.0% dan 48.2% gacha) kuzatilgan, lekin keyinchalik 2023-yilda tiklanish kuzatilgan. Poytaxt Toshkent bo'yicha ma'lumotlar keltirilmagan bo'lsa-da, bu viloyatda yirik korxonalar va sanoat rivojlangani sababli kichik biznesning YAIMdagi ulushi nisbatan past bo'lishi mumkin.

Umuman olganda, tahlil shuni ko'rsatadiki, kichik biznesning YAIMdagi ulushi ayrim hududlarda kamayib, ayrim hududlarda barqaror yoki o'sish tendensiyasiga ega. Bu hududiy iqtisodiy siyosat, sanoat tarkibiy o'zgarishlari va davlat tomonidan kichik biznesga berilayotgan imtiyozlarning ta'siri bilan bevosita bog'liq holatdir.

Tadqiqot natijalari kichik tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish tizimining samaradorligini baholash va uni takomillashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni tahliliy o'rganishda, tadqiqotchilarning muhim xulosalarini tanqidiy-tahliliy jihatdan namoyon etadi.

Kichik tadbirkorlik subyektlari uchun mavjud soliqqa tortish tizimi turli imtiyozlar va soddalashtirilgan soliq mexanizmlarini o'z ichiga oladi. Biroq, soliq yukining ayrim jihatlari kichik biznesning rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi omillardan biri bo'lib qolmoqda.

Yuqori soliq yuki kichik biznesning yashirin iqtisodiyotga o'tish ehtimolini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimi kichik tadbirkorlar uchun qulayroq bo'lib, ularni qonuniy faoliyat yuritishini rag'batlantiradi. Soliq stavkalarining pasaytirilishi esa soliqning o'z vaqtida va to'liq to'lanishiga ijobiy ta'sir qilishi mumkin.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Huzuridagi Statistika Agentligi rasmiy saytidan olindi.

Ko'plab o'rganilgan ilmiy ishlarda qayd etilgan xulosalaridan kelib chiqib, soliq yukining kichik biznes rivojlanishiga ta'sirini quyidagicha baholash mumkin bo'ladi.

Yuqori soliq yukining mavjudligi kichik tadbirkorlarning noqonuniy faoliyat olib borishlari ehtimolini oshiradi. Chunki, yuqori soliq yuki kichik biznesning xarajatlarini oshiradi, bu esa rasmiy faoliyat yuritishni qiyinlashtiradi. Sof foydani kamayishi tadbirkorlarni soliqlardan qochish yo'llarini izlashga majbur qiladi va yashirin iqtisodiyotga o'tish biznesni saqlab qolishning muqobil yo'liga aylanadi.

Soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimlari kichik biznes subyektlari uchun qulay sharoit yaratib, ularning qonuniy faoliyat yuritishlariga undaydi. Bunday tizimlar tadbirkorlar uchun soliq yukini kamaytirish, hisob-kitob jarayonlarini soddalashtirish va yashirin iqtisodiyotga o'tish ehtimolini pasaytirish kabi muhim omillar orqali ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Soliq stavkalarining pasaytirilishi kichik va o'rta biznes subyektlari uchun qulay soliq muhitini yaratib, ularning rasmiy iqtisodiy faoliyat yuritishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. Bu esa davlat budjetiga tushumlarning barqarorligini ta'minlash va yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirishda muhim omil hisoblanadi.

MUXOKAMA. Kichik tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish tizimi ularning rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Soliq yukining yuqoriligi va soliqqa tortish mexanizmlarini murakkabligi kichik biznesni yashirin iqtisodiyotga yo'naltirishi mumkin. Shu sababli, soliqqa tortish tizimini takomillashtirish zarurati mavjud bo'lib, bu tadbirkorlik muhitini yaxshilashga va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, rivojlanayotgan davlatlarda kichik tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish tizimi ularning qonuniy iqtisodiyotda faoliyat yuritishini rag'batlantirishi yoki aksincha, yashirin iqtisodiyotga o'tishga undashi mumkin.

Tadqiqotda aniqlanishicha, soliqlarni to'lash jarayoni qanchalik murakkab bo'lsa, tadbirkorlar soliqlardan qochishga intiladi. Soliq yukining og'irligi kichik biznesning norasmiy sektorga o'tishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli, soliq stavkalarini optimallashtirish, soliqlarni to'lash jarayonini avtomatlashtirish va soliq to'lovchilar uchun shaffof tizim yaratish iqtisodiyotni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Dunyo tajribasida kichik biznes uchun soddalashtirilgan soliqqa tortish mexanizmlari muhim rol o'ynaydi. Rossiya, Polsha va Turkiya kabi davlatlarda soddalashtirilgan soliq rejimlari tadbirkorlarning soliqqa bo'lgan munosabatini yaxshilash va soliq tushumlarini oshirishga xizmat qilgan. Mamlakatimizda ham kichik tadbirkorlik subyektlari uchun mavjud soliq imtiyozlarini, soliq yukini kamaytirish va soliq ma'murchiligini soddalashtirish tadbirkorlik muhitini rivojlantirishga yordam beradi.

Soliq tizimini takomillashtirish bo'yicha quyida qayd etilgan tavsiyaviy chora tadbirlarni amalga oshirish nazariyalari samarali hisoblanadi.

Kichik biznes uchun soliq stavkalarini optimallashtirish va progressiv soliqqa tortish tizimini joriy etish. Kichik biznes uchun soliq stavkalarini optimallashtirish ularning moliyaviy barqarorligini oshirishga va yashirin iqtisodiyotga o'tish ehtimolini kamaytirishga yordam beradi. Past va o'rta daromadli tadbirkorlar uchun yengillashtirilgan soliq ularning qonuniy iqtisodiy faoliyat yuritishiga rag'batlantiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Bu nafaqat biznesning rivojlanishiga, balki davlat budjetiga tushumlarning oshishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Progressiv soliqqa tortish tizimi daromad darajasiga qarab soliq yukini taqsimlaydi, ya'ni yuqori daromadga ega

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Huzuridagi Statistika Agentligi rasmiy saytidan olindi. <https://stat.uz/>
2. O'zbekiston Respublikasi "Ochiq budjet" portali sayti <https://openbudget.uz/>
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasi huzuridagi Soliq qo'mitasi sayti <https://www.soliq.uz/>
4. Abdullayev, S. (2020). *O'zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlikni soliqqa tortish tizimini takomillashtirish yo'llari*. Toshkent: Iqtisodiyot va soliq nazariyasi instituti.
5. Karimov, U. (2019). *Soliq siyosatining kichik biznes rivojlanishiga ta'siri*. Samarqand: Samarqand iqtisodiyot va servis universiteti nashriyoti.
6. Bird, R., & Zolt, E. (2014). *Tax policy in emerging economies: The role of small business taxation*. Journal of Public Economics, 118, 104-116. <https://doi.org/xxxx>

bo'lgan tadbirkorlar ko'proq soliq to'laydi, kichik biznes esa soliq yuki jihatidan yengilroq sharoitda ishlaydi. Bu tizim kichik tadbirkorlarning soliqqa bo'lgan ishonchini oshirish bilan birga, soliq adolati qo'llanilishini ham ta'minlaydi. Natijada iqtisodiyotdagi tengsizlik kamayadi, davlat soliqlardan ko'proq tushum oladi va biznes muhitining barqarorligi oshadi.

Soliqqa tortish tizimini soddalashtirish tadbirkorlar uchun qulay muhit yaratishga xizmat qiladi. Soliqlarni hisoblash va to'lash jarayonlarini raqamlashtirish soliq yukini aniq hisoblash, avtomatik hisobot yuritish va kechikishlarning oldini olish imkonini beradi.

Elektron soliqqa tortish tizimini rivojlantirish soliqqa oid jarayonlarni soddalashtirib, biznes uchun qulay shart-sharoit yaratadi. Raqamlashtirish orqali soliq deklaratsiyalarini onlayn topshirish, avtomatik hisob-kitob qilish va hujjat aylanishini tezlashtirish imkoniyati yaratiladi. Soliq to'lovchilar uchun qulay platformalar, jumladan, mobil ilovalar va veb-xizmatlar, jarayonlarni yanada osonlashtiradi.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatdiki, kichik biznes subyektlarini soliqqa tortish mexanizmini soddalashtirish va optimallashtirish iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Soliqqa tortish tizimini takomillashtirish orqali tadbirkorlarni rasmiy iqtisodiy faoliyat yuritishga jalb qilish, yashirin iqtisodiyotni kamaytirish va soliq tushumlarini oshirishni barqarorlashtirish mumkin bo'ladi. Shu bois, soliqqa tortish tizimi tadbirkorlar uchun ham qulay, ham shaffof bo'lishi lozim.

XULOSA. Kichik biznes har qanday mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning rivojlanishi soliqqa tortish tizimining adolatiligi bilan bevosita bog'liq. Ushbu tadqiqot natijalari kichik tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish tizimining samaradorligini baholash va uni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalarni ilgari suradi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, yuqori soliq yuki kichik biznesni rasmiy iqtisodiyotdan chekinishga undaydi, bu esa yashirin iqtisodiyotning o'sishiga sabab bo'ladi. Ayniqsa, murakkab soliqqa tortish tizimi va yuqori stavkalar tadbirkorlarning soliqlardan qochish ehtimolini oshiradi. Shu sababli, soliqqa tortish tizimini optimallashtirish zarurati dolzarb ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tajribaga asoslanib, soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimlari kichik biznes subyektlari uchun qulay sharoit yaratishi va ularning qonuniy ravishda faoliyat yuritishini rag'batlantirishi aniqlandi.

Soliq stavkalarining pasaytirilishi va soliqqa tortish jarayonlarining avtomatlashtirilishi tadbirkorlarning soliq ularni o'z vaqtida va to'liq to'lashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Soliq yukining pastligi tadbirkorlar uchun moliyaviy bosimni kamaytirib, qonuniy faoliyat yuritishlarini rag'batlantiradi.

Shuningdek, kichik biznes uchun soliq yuki kamaytirilsa, ular o'z mablag'larini ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini kengaytirishga yo'naltirishi mumkin. Bu esa ish o'rinlari yaratish, iqtisodiy barqarorlikni oshirish va tadbirkorlik muhitini yaxshilashga xizmat qiladi.

Xalqaro tajribadan kelib chiqib, soliqqa tortish tizimini soddalashtirish va moslashuvchan mexanizmlarni joriy etish kichik biznesni qonuniy faoliyat yuritishga undaydi. Shuning uchun soliqqa tortish tizimi tadbirkorlar uchun adolatli va qulay bo'lishi lozim. Bu iqtisodiy barqarorlikka va davlat budjeti daromadlarining oshishiga xizmat qiladigan muhim strategik yo'nalishdir.

7. Schneider, F. (2015). *The shadow economy and taxation policies: A global perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

8. Qodirjon o'g'li, T. B. (2024). SUV RESURSLARIDAN FOYDALANGANLIK UCHUN SOLIQ TA'SIRCHANLIGINI OSHIRISHNING AHAMIYATI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 37(1), 151-153.

9. Ogli, T. B. Q. (2021). XO'JALIK YURITUVCHI SUB'EKTLARNING TABIIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHGA ERISHISHLARIDA SOLIQLARNING TA'SIRCHANLIGINI OSHIRISHNING AHAMIYATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(1), 246-250..

10. Turanboyev, B. (2024). O'ZBEKISTON FOND BOZORIDA AKSIYALAR SAVDOSINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI TAHLILI. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 5-8.

11. Turanboyev, B. (2024). ILG'OR XORIY TAJRIBASI ASOSIDA ELEKTRON TIJORAT FAOLIYATINI SOLIQA TORTISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 1-4.

12. Boburjon Turanboyev Qodirjon o'g'li, & Mamasoliyev Javlonbek Ortiq o'g'li. (2023). MAMLAKAT YALPI ICHKI MAHSULOTIGA SOLIQ TURLARINING TA'SIRI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9(9), 53-60.